

Rapport 2006:II R

Ekonomer – utbildning och
arbetsmarknad

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Ekonomer – utbildning och arbetsmarknad

Utgiven av Högskoleverket 2006

Högskoleverkets rapportserie 2006:11 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utredningsavdelningen, **Gunnar Enequist, Karin Holmvall**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets vaktmästeri, Stockholm, mars 2006

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Avgränsningar	8
Metod	8
Ekonomutbildningen	11
Utbildningens uppläggning	11
Lärosäten och utbildningsvolym	12
Antal sökande	15
Antal antagna	16
Antal examinerade	17
Från våra samtal	18
Att bestämma utbildningens volym	23
Styrsystemet	23
Från våra samtal	24
Ekonomernas arbetsmarknad	27
Ekonomernas arbetsplatser och arbetsuppgifter	27
Arbetsmarknadsläget	27
Etablering på arbetsmarknaden	29
Framtida utbud och efterfrågan	30
Från våra samtal	34
Att ta vara på studenternas syn på utbildningen	37
En rikstäckande undersökning	37
Övriga studentuppföljningar	38
Avslutande kommentarer	41
Bilaga 1: Samtalspartner	45
Bilaga 2: Uttag av ”dubbla” examina	47

Sammanfattning

Utbildningen av ekonomer vid universitet och högskolor har expanderat kraftigt. Antalet uttagna examina har i det närmaste fördubblats under de senaste tio åren. Ekonomprogram ges nu vid 26 lärosäten i landet. Under år 2004 tog studenter ut sammanlagt ca 5 500 kandidat- och magisterexamina med företagsekonomi som huvudämne.

De ca 70 000 högskoleutbildade ekonomerna på arbetsmarknaden är spridda på fler branscher och arbetsuppgifter än många andra utbildningsgrupper. Det beror bl.a. på att utbildningens bredd och karaktär underlättar ekonomernas etablering på arbetsmarknaden. Samtidigt är arbetslösheten relativt hög, särskilt bland de yngre ekonomerna.

De arbetsgivare vi talat med verkar i huvudsak nöjda med innehållet i utbildningen. Alla parter framhåller dess bredd som positiv och är angelägna om att denna bibehålls. Synen på praktik i utbildningen skiljer sig åt mellan studenter, som efterlyser sådan, och arbetsgivare som inte anser att den behövs.

Vårt intryck från samtal med både arbetsgivare och lärosäten är att kontakterna mellan parterna är begränsade. Det gäller såväl i frågor om utbildningens volym och innehåll som om arbetsgivarnas direkta medverkan i utbildningen.

Det råder idag god tillgång på yrkeserfarna ekonomer och mycket god tillgång på nyexaminerade. De kortsiktiga prognoserna tyder på att läget på arbetsmarknaden just nu, och de allra närmaste åren, ljusnar något. Även från våra samtal med arbetsgivare kan vi notera tecken på viss ljusning, men det sker från ett dystert läge.

När det gäller det längre perspektivet så pekar prognosen från Statistiska centralbyrån på att överskottet på ekonomer kommer att vara stort under de närmaste 15–20 åren. Från fackligt håll finns olika bedömningar, där en huvudlinje dock är fortsatt överskott på ekonomer även om efterfrågan troligen kommer att öka.

Avslutningsvis konstateras bristen på studentuppföljningar. En stor uppföljning görs årligen i samarbete mellan lärosätena och fackförbundet Civilekonomerna. Den har flera förtjänster, men behandlar främst inträdet på arbetsmarknaden, lönefrågor och liknade. Frågor om utbildningens uppläggning och innehåll berörs bara kortfattat.

Högskoleverket har nyligen i en rapport presenterat prognoser över behov av och efterfrågan på ett 30-tal yrkesgrupper. Prognoserna ska vara planeringsunderlag för universitet och högskolor. I flera kompletterande rapporter har Högskoleverket gjort fördjupade analyser av utbildning och arbetsmarknad för vissa yrkesområden. I föreliggande rapport görs en sådan analys av situationen för ekonomer. Analysen bygger på samtal med arbetsgivare, lärosäten, studenter och fackliga organisationer.

Inledning

Denna rapport ges ut som en del i arbetet med ett av regeringens uppdrag till Högskoleverket. Uppdraget är att "... lämna underlag för lärosätenas och regeringens planering av utbildningsutbudet i relation till arbetsmarknadens behov av utbildade".¹ Inom ramen för uppdraget publiceras regelbundet en huvudrapport som ger en översikt över alla högskolans yrkesutbildningar. Därutöver redovisas en rad fördjupade analyser. I planeringen inför år 2005 beslutade Högskoleverket om en sådan studie av ekonomutbildningen och det har resulterat i föreliggande rapport.

Vår studie är inriktad på att presentera en fördjupad analys av ekonomutbildningen. Analysen bygger på dels fakta i form av aktuell statistik och bedömningar av utbildning och arbetsmarknad, dels berörda parter synpunkter på kopplingen mellan dessa två delar. Studien ska ses som ett underlag för lärosätenas planering av utbildningen och dess omfattning. Ett annat underlag i form av långsiktiga prognoser över tillgång till och efterfrågan på högskoleutbildad arbetskraft har nyligen presenterats av Högskoleverket². Det senare underlaget redovisar på ett enhetligt sätt en bedömning av framtiden för totalt ett 30-tal yrkesgrupper.

Det förtjänar att påpekas att i denna rapport ingår inte någon form av utvärdering av utbildningen. Utvärderingar sker istället i form av Högskoleverkets löpande granskningar av ämnen och program. När det gäller ekonomutbildning är de mest relevanta granskningarna de som gäller utbildning i företags- respektive nationalekonomi, båda genomförda under år 2001³. Sammanställning av resultaten från Högskoleverkets uppföljning av dessa granskningar pågår just nu.

Rapporten behandlar främst ekonomernas utbildning och arbetsmarknad, alltså frågor på en relativt instrumentell nivå. Mera subtila frågor som t.ex. utbildningens värde för individen i ett bildningsperspektiv, behandlas inte i detta sammanhang. Det betyder naturligtvis inte att sådana frågor är mindre viktiga, bara att de inte är primära i det projekt där denna rapport hör hemma.

Vid behandlingen nyligen av regeringens proposition Ny värld – ny högskola beslutade riksdagen att en yrkesexamen som civilekonom ska inrättas⁴. Tanken är enligt Utbildningsutskottet att "ökad tydlighet gentemot både studenter, arbetsgivare och tredje man uppnås. Anställningsbarheten skulle

-
1. Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Högskoleverket.
 2. Högskoleutbildningarnas dimensionering. Ett planeringsunderlag inför läsåret 2006/07. Högskoleverkets rapportserie 2006:6 R.
 3. Utvärdering av utbildning i nationalekonomi vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2002:9 R samt Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R.
 4. Utbildningsutskottets betänkande 2005/06:Ubu3.

öka och utbildningen bli lättare att utvärdera och kvalitetssäkras.” Beslutet kommer säkerligen att till en del förändra förutsättningarna för utbildningen, men hur det kommer att ske är för tidigt att sia om. I ett pressmeddelande från regeringen i samma ärende sägs dock bl.a. att kraven på koppling till arbetsmarknaden ska bli tydligare och att fler ska studera främmande språk vid sidan av engelska⁵.

Avgränsningar

I rapporten behandlas i första hand utbildning inom ekonomiprogrammets ram, med en omfattning av minst 120 poäng. I några sammanhang måste dock även studier av fristående kurser som leder till uttag av ekonomie kandidat och magister inkluderas, bl.a. beroende på hur statistik och andra datakällor är upplagda.

Ämnet företagsekonomi är helt dominerande inom ekonomutbildningen, även om de flesta studenter också läser kurser i nationalekonomi. Vår inriktning har därför varit att i första hand belysa den utbildning och de examina som har företagsekonomi som huvudämne.

Metod

För att genomföra undersökningen har vi valt att arbeta huvudsakligen med underlag av två typer. Den ena typen har utgjorts av underlag i form av befintlig statistik, samt prognoser och bedömningar av framtida behov av ekonomer. Den andra typen av underlag har utgjorts av samtal med olika intressenter. Vi har under hösten 2005 mött företrädare för arbetsgivare, fackliga organisationer, studenter samt universitet och högskolor.

När det gäller arbetsgivare har vi valt att träffa företrädare för branscher som enligt samtal med fackliga företrädare rekryterar – eller under senare år har rekryterat – förhållandevis många ekonomer. Därutöver har vi även mött representanter för några andra områden. Följande branscher ingår:

- Banker
- Bemanningsföretag
- Kommuner
- Revisionsbyråer
- Statliga verk
- Varuproducerande företag

Av naturliga skäl kan våra samtal med arbetsgivare inte bli representativa utan att antalet möten blir mycket stort. Någon ambition att skapa representativitet i denna grupp har vi därför inte haft. Det bör också påpekas att vi genomgående har talat med representanter för arbetsgivare som har många ekonomer anställda. Detta kan tänkas påverka svaren, t.ex. när det gäller behovet av

5. Pressmeddelande från Utbildnings- och kulturdepartementet, 2006-01-19.

arbetskraft med breda kontra specialiserade kunskaper i små respektive stora företag.

Av utbildningsanordnare har vi mött 5 av 26 lärosäten med ekonomprogram. Utan att sträva efter strikt representativitet har valet av lärosäten gjorts så att såväl äldre och yngre lärosäten som lärosäten i storstad och på mindre orter är representerade. Av tids- och resursskäl har vi valt lärosäten i Stockholm eller dess närhet. Vi har också mött studenter. Det har dels skett i form av två gruppintervjuer, dels vid ett möte med studenternas intresseorganisation Sveriges ekonomföreningars riksorganisation.

Våra möten med lärosäten, studenter, arbetsgivare och fackliga organisationer har haft som syfte att fånga upp teman, frågor och problem som är aktuella inom sektorn, särskilt gränssnittet mellan ekonomernas utbildning och deras arbetsmarknad. Samtalen har haft tydliga mål och har följt en frågeguide som i de flesta fall skickats ut i förväg. Vilka företag, organisationer och personer vi mött framgår av bilaga 1.

Ekonomutbildningen

Utbildningens uppläggning

Ekonomutbildningen kan läsas antingen som ett sammanhållet program eller i form av fristående kurser. I det senare fallet är det i princip studentens egna val av kurser som styr uppläggningsen, även om det i sista hand är tillgången på platser och möjligheten att antas som avgör. Båda studiesätten är vanliga. Ofta läser studenter på program sina kurser tillsammans med studenter som läser kurserna fristående. Inom ämnet företagsekonomi är det också många studenter som har en annan huvudinriktning än ekonomi som deltar i kurserna. Det gäller särskilt studerande på ingenjörsprogram som deltar i de inledande kurserna i företagsekonomi.

Ekonomiprogrammet omfattar f.n. fyra år. Efter tre år kan studenten ta ut en kandidatexamen, 120 poäng, och efter fyra år en magisterexamen, 160 poäng. De flesta lärosäten utfärdar examina med beteckningen *Ekonomie kandidat* respektive *Ekonomie magister*. Handelshögskolan i Stockholm – som har möjlighet att själv bestämma över sina examina – använder beteckningen Civilekonomexamen. I detta sammanhang bör det påpekas att vid lärosätena pågår just nu arbetet med att omforma ekonomiprogrammet (liksom de flesta andra program) så att det stämmer överens med tankarna i den s.k. Bologna-processen. Detta kan komma att påverka utbildningens totala längd, men också dess uppläggning genom en tydligare etappindelning. Dessutom tar nu, som nämnts tidigare, regeringen initiativ till förändringar som bl.a. ska resultera i en civilekonomexamen.

Inom ramen för vår undersökning av ekonomutbildningen har vi besökt fem lärosäten med ekonomutbildning. Med utgångspunkt i de utbildningsbeskrivningar som lärosätena presenterar på sina hemsidor kan man göra följande generella beskrivning av ekonomiprogrammet:

Ekonomiprogrammet ger kunskaper och färdigheter för att självständigt kunna arbeta med ekonomiskt och kommersiellt inriktade uppgifter inom näringsliv, förvaltning och organisationer. I utbildningen ingår ämnen som företagsekonomi, nationalekonomi, statistik och handelsrätt. Tyngdpunkten i studierna ligger i ämnet företagsekonomi. Vid flera lärosäten ges möjlighet att komplettera med ämnen som samhällsgeografi, ekonomisk historia, statskunskap och sociologi.

Inom företagsekonomi studeras både företagen i sig – deras förutsättningar och villkor samt verksamheter – och företagandets roll i samhället. De huvudsakliga inriktningarna inom ämnet är redovisning, marknadsföring, kalkylering, finansiering och organisation.

I ämnet nationalekonomi behandlas samspelet mellan individer, företag och offentliga organ samt hur olika länders ekonomier förhåller sig till, och är beroende av, varandra. Mikro- respektive makroekonomi är de två huvudområdena inom ämnet. Inom mikroekonomin studeras hur priser bestäms samt hur resurser och inkomster styrs och fördelas. I makroekonomin studeras ekonomin i sin helhet.

För att uppfylla kravet för ekonomie kandidatexamen krävs fördjupade studier på 60-poängsnivå i något av huvudämnena företagsekonomi eller nationalekonomi samt kurser om minst 20 poäng i det av ämnena som inte valts som huvudämne.

Ekonomutbildningen är – särskilt när det gäller de inledande A- och B-kurserna – relativt enhetlig trots att lärosätena lägger upp utbildningen var för sig. I fortsättningen varierar programmen mer, men ger ändå intryck av att vara förhållandevis likartade. En skillnad mellan lärosätena ligger i utbudet av kurser på C- och D-nivåer, där universiteten ofta har ett bredare kursutbud⁶.

Utöver det ”rena” ekonomiprogrammet finns en rad olika varianter i landet. Exempel på sådana är program med inriktning på:

- Dataekonomi
- Europaekonomi
- Fastighetsekonomi
- Företagsekonomi och musikindustrin
- Hotell- och restaurangmanagement
- Industriell ekonomi – logistik
- Internationell ekonomi (med olika språkliga inriktningar)
- IT-ekonomi
- Service Management
- Transportmanagement

Lärosäten och utbildningsvolym

Ekonomprogram ges idag vid 26 lärosäten⁷. För dessa program finns inga samlade officiella uppgifter om antalet studenter, men statistik över antal registrerade studenter i ämnet företagsekonomi kan användas för att ge en uppfattning om storleksordningen. Enligt Högskoleverkets officiella statistik för höstterminen 2004 fanns det totalt ca 35 000 studenter registrerade i detta ämne. Det motsvarar ca 10 300 s.k. helårsstudenter. Därmed är ämnet det största vid svenska lärosäten. Antalet studenter per lärosäte varierar från ca 200 studenter på Högskolan på Gotland till ca 2 600 vid Lunds universitet⁸. Observera att i de redovisade värdena ingår, utöver de studenter som läser företagsekonomi på ekonomiprogrammet, också bl.a. studerande som läser ämnet i form av fristående kurser.

6. Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R.

7. Utöver de lärosäten som redovisas i tabell 1 ges numera ekonomprogram också vid Högskolan på Gotland.

8. Källa: Högskoleverkets officiella statistik.

För att komplettera bilden av ekonomutbildningens volym kan det vara lämpligt att utöver registrerade också presentera uppgifter om antal examine-
rade. Av tabell 1 nedan framgår att det år 2004 totalt i landet togs ut ca 5 500
examina med företagsekonomi som huvudämne. Det största antalet togs ut
vid Stockholms universitet. Observera att i uppgifterna ingår förutom de som
läst ekonomiprogram också de som läst fristående kurser.

Tabell 1: Antal examina med företagsekonomi som huvudämne år 2004, sorterat efter lärosäte med
flest examina.

Lärosäte	Kandidatexamen			Magisterexamen			Antal examina totalt
	Andel (%)		Antal Totalt	Andel (%)		Antal Totalt	
	Kvinnor	Män		Kvinnor	Män		
Stockholms universitet	51	49	443	49	51	541	984
Göteborgs universitet	52	48	223	50	50	406	629
Lunds universitet	42	58	182	49	51	341	523
Växjö universitet	54	46	122	53	47	197	319
Uppsala universitet	51	49	82	48	52	199	281
Umeå universitet	55	45	119	46	54	149	268
Södertörns högskola	72	28	122	65	35	112	234
Högskolan i Jönköping	47	53	34	41	59	152	186
Karlstads universitet	68	32	78	44	56	108	186
Linköpings universitet	59	41	29	59	41	155	184
Mälardalens högskola	69	31	108	68	32	73	181
Luleå tekniska universitet	60	40	70	52	48	102	172
Handelshögskolan i Stockholm	0	0	0	41	59	167	167
Högskolan i Halmstad	67	33	135	64	36	22	157
Örebro universitet	52	48	75	38	62	81	156
Högskolan i Gävle	67	33	83	59	41	69	152
Högskolan i Borås	76	24	71	63	37	46	117
Mittuniversitetet	60	40	70	49	51	37	107
Högskolan Kristianstad	55	45	95	75	25	8	103
Högskolan Dalarna	63	37	84	0	0	0	84
Högskolan i Kalmar	60	40	52	70	30	30	82
Blekinge tekniska högskola	58	42	36	63	38	24	60
Högskolan Väst	68	32	53	0	0	0	53
Högskolan i Skövde	65	35	43	0	0	0	43
Sveriges lantbruksuniversitet	0	100	1	60	40	30	31
Totalt alla lärosäten	57	43	2 410	51	49	3 049	5 459

Källa: Högskoleverkets officiella statistik

När uppgifterna i tabellen ovan tolkas bör man komma ihåg att flödet av
studenter mellan utbildningsorter och lärosäten är stort. Det är inte ovanligt
att studenter byter lärosäte mellan basnivån (A- och B-kurserna) och fördjup-
ningsnivån (C- och D-kurser). Enligt Högskoleverkets utvärdering av ämnet
företagsekonomi är ett viktigt motiv till detta att studenterna vill ha sitt exa-
mensbevis från äldre och mer välkända lärosäten⁹. Studenternas flyttande gör
att uppgifterna om examinationens storlek i tabell 1 (liksom i tabell 2 nedan)
inte är helt rättvisande som indikator på ekonomiprogrammets storlek vid
olika lärosäten.

9. Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor, Hög-
skoleverkets rapportserie 2002:10 R

Det förekommer att studenter tar ut mer än en examen. Inom området ekonomi är det oftast frågan om kandidat- och magisterexamen (här kallat dubbla examina) inriktade på företagsekonomi. Siffror från SCB visar att andelen dubbla examina, med företagsekonomi som huvudämne, som tas ut under ett och samma läsår har varit ganska stabil under 2000-talet – mellan 4 och 6 procent. Sett över en femårsperiod var det, för dem som tog ut examen läsåret 2000/01, totalt ca 10 procent som tog ut ytterligare en examen. En redovisning av uttag av dubbla examina under 2000-talet ges i bilaga 2.

Nationalekonomi är vid sidan av företagsekonomi det viktigaste ämnet inom ekonomutbildningen och kan utgöra huvudämne i ekonomexamen. Högskoleverkets statistik visar att antalet registrerade studenter i nationalekonomi hösten 2004 var ca 10 000, alltså knappt 30 procent av antalet i företagsekonomi. Antalet examina med nationalekonomi med huvudämne motsvarade inte denna andel utan var år 2004 endast ca 600 totalt i landet, vilket motsvarar knappt 11 procent – se tabell 2. Det största antalet examina med nationalekonomi som huvudämne togs ut vid Handelshögskolan i Stockholm.

Intressant att notera är att könsfördelningen är annorlunda ifråga om uttagna examina i nationalekonomi jämfört med företagsekonomi. Inom företagsekonomi dominerar kvinnorna på kandidatnivå, medan fördelningen är jämn på magisternivå. Inom nationalekonomi däremot finns en tydlig manlig dominans på båda nivåerna.

Tabell 2: Antal examina med nationalekonomi som huvudämne år 2004, sorterat efter lärosäte med flest examina

Lärosäte	Kandidatexamen			Magisterexamen			Antal examina totalt
	Andel (%)		Antal	Andel (%)		Antal	
	Kvinnor	Män		Kvinnor	Män		
Handelshögskolan i Stockholm	0	0	0	20	80	111	111
Lunds universitet	38	62	47	45	55	47	94
Stockholms universitet	28	73	40	36	64	36	76
Göteborgs universitet	35	65	23	16	84	51	74
Uppsala universitet	43	57	23	32	68	44	67
Högskolan i Jönköping	40	60	10	65	35	26	36
Linköpings universitet	44	56	9	50	50	12	21
Karlstads universitet	50	50	8	27	73	11	19
Luleå tekniska universitet	33	67	6	31	69	13	19
Högskolan i Skövde	60	40	10	38	63	8	18
Umeå universitet	36	64	11	57	43	7	18
Växjö universitet	27	73	11	29	71	7	18
Örebro universitet	25	75	4	71	29	7	11
Högskolan Dalarna	50	50	4	83	17	6	10
Södertörns högskola	29	71	7	100	0	2	9
Sveriges lantbruksuniversitet	0	100	1	43	57	7	8
Mittuniversitetet	20	80	5	50	50	2	7
Mälardalens högskola	67	33	6	0	0	0	6
Högskolan i Gävle	25	75	4	0	0	0	4
Högskolan i Halmstad	33	67	3	0	0	0	3
Totalt alla lärosäten	37	63	232	34	66	397	629

Källa: Högskoleverkets officiella statistik

Ämnet nationalekonomi behandlas, som vi påpekade inledningsvis, mycket kortfattat i denna rapport. Med anledning av tabellen ovan kan det dock vara lämpligt att nämna Högskoleverkets utvärdering av ämnet under år 2001¹⁰. Där konstaterade bedömargruppen att:

”Ämnet har svårigheter att rekrytera till högre nivåer i grundutbildningen trots att man har stora studentkullar på A-nivån. Ett skäl tycks vara studenternas diffusa uppfattning om arbetsmarknaden för nationalekonomer. Trots detta gör de utvärderade institutionerna ytterst sällan uppföljningar av före detta studenter, vilket annars är ett mycket bra redskap i frågan. Stockholms universitet utgör i detta fall ett positivt undantag.”

Antal sökande

Ekonomprogrammen vid universitet och högskolor har sedan lång tid tillbaka lockat ett stort antal sökande. Under senare år har antalet sökande dock sjunkit. Likaså har antalet förstahandssökande per antagen – det s.k. söktrycket – sjunkit inom ämnesgruppen företagsekonomi, handel och administration. Söktrycket har minskat varje år – från 2,5 sökande per antagen år 1998 till 1,6 år 2005, se tabell 3. Den främsta orsaken till det minskade söktrycket är att antalet utbildningsplatser (och antalet antagna) har ökat. Som framgår av tabellen har även det totala antalet förstahandssökande minskat. Detta medverkar också till det minskande söktrycket.

Tabell 3: Antal förstahandssökande samt söktryck höstterminen 1998–2005 inom området företagsekonomi, handel och administration

	Hösttermin							
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Antal 1:a handssökande	12 998	12 912	12 784	11 995	12 552	11 456	11 358	10 578
Antal sökande/antagen	2,5	2,2	2,1	1,9	1,9	1,8	1,7	1,6

Källa: Högskoleverkets officiella statistik

Trots det minskande söktrycket för landet som helhet är det stor skillnad mellan lärosätena. Uppgifter om utvecklingen under fem år redovisas i tabell 4. Vid antagningen inför hösten 2001 var det Handelshögskolan i Stockholm som hade det högsta söktrycket (6,9) medan Blekinge tekniska högskola hade det lägsta (0,4). Under hela den redovisade perioden har Handelshögskolan i Stockholm haft det klart högsta söktrycket, och den höga nivån har varit stabil under perioden.

Efter Handelshögskolan i Stockholm är det universiteten i Uppsala och Göteborg som haft de högsta söktrycken. Det lägsta söktrycket har Blekinge tekniska högskola haft flera gånger under perioden.

10. Utvärdering av utbildning i nationalekonomi vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2002:9 R.

Tabell 4: Ekonomprogrammets söktryck per lärosäte höstterminen 2001–2005, sorterat efter söktrycket hösten 2005.

Lärosäte*	Söktryck				
	ht -01	ht -02	ht -03	ht -04	ht -05
Handelshögskolan i Stockholm	6,9	7,1	6,5	6,5	7,0
Uppsala universitet	5,2	6,1	5,2	5,1	4,3
Göteborgs universitet	5,4	5,6	4,7	4,6	4,2
Lunds universitet	4,3	3,9	3,5	3,1	3,0
Högskolan i Jönköping	2,1	2,0	2,0	2,4	2,9
Högskolan i Gävle	2,0	1,7	1,2	1,4	2,4
Linköpings universitet	3,1	3,3	2,8	2,8	2,3
Högskolan i Halmstad	4,3	2,6	2,0	2,2	2,2
Karlstads universitet	1,6	1,9	1,6	1,8	2,2
Växjö universitet	1,4	1,5	1,3	1,3	2,1
Högskolan i Kalmar	3,3	3,4	2,3	1,8	1,9
Södertörns högskola	2,3	2,0	1,8	1,7	1,9
Örebro universitet	2,0	2,1	1,7	1,7	1,8
Högskolan Väst	1,0	1,0	0,8	1,4	1,8
Luleå tekniska universitet	1,2	1,4	1,1	1,3	1,5
Umeå universitet	2,4	2,2	2,4	1,9	1,4
Högskolan i Borås	1,6	1,7	5,3	1,6	1,2
Högskolan på Gotland	1,1	1,2	0,9	0,6	1,1
Mittuniversitetet	1,2	1,4	1,1	0,9	1,0
Mälardalens högskola	1,7	1,5	1,1	1,1	0,8
Högskolan Kristianstad	1,2	1,0	0,8	1,0	0,8
Sveriges lantbruksuniversitet	1,4	0,8	0,7	0,7	0,7
Högskolan i Skövde	1,2	1,0	0,6	0,8	0,6
Blekinge tekniska högskola	0,6	0,6	0,0	0,7	0,4
Högskolan Dalarna	1,0	1,1	0,8	0,8	0,0

* I redovisningen saknas Stockholms universitet, vars antagning inte går via Verket för högskoleservice.

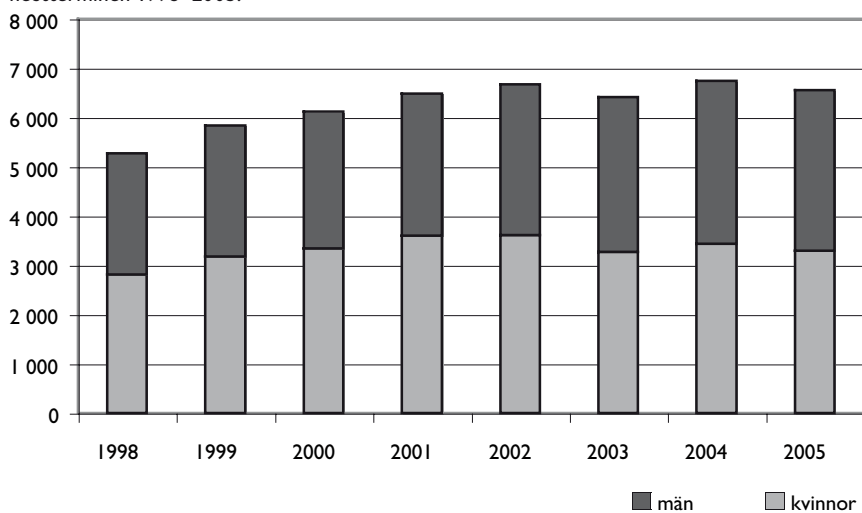
Källa: Högskoleverkets officiella statistik

Antal antagna

Under senare år har antalet antagna till ekonomprogrammen ökat snabbt, från närmare 5 300 antagna år 1998 till omkring 6 500 år 2001, vilket figur 1 visar¹¹. Därefter har antalet antagna legat relativt stabilt omkring detta värde. Antalet antagna förändras alltså inte trots att antalet förstahandssökande minskar successivt. Av figuren framgår också att könsfördelningen bland de antagna är jämn. Observera att de som läser ämnet som fristående kurser inte ingår i uppgifterna.

11 Även åren före den beskrivna perioden hade antagningen till ekonomprogram ökat under flera år. De data som finns är dock inte direkt jämförbara med dem som redovisas i figur 1.

Figur 1: Antal antagna studenter till program inom företagsekonomi, administration och handel, höstterminen 1998–2005.

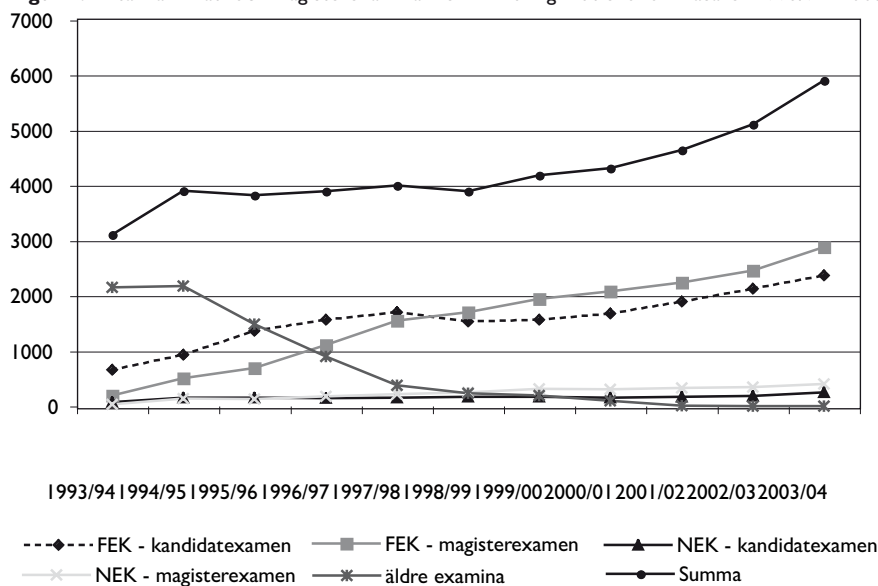
Källa: Högskoleverkets officiella statistik

Antal examinerade

Liksom antalet antagna har under senare år antalet examina med inriktning på ekonomi ökat betydligt. Den årliga summan av ekonomexamina har i det närmaste fördubblats under perioden 1993/94–2003/04, se figur 2¹². Som nämnts tidigare förekommer dock i viss utsträckning att studenter tar ut dubbla examina. Observera att i uppgifterna om examinerade ingår även de som läst fristående kurser.

12. För att kunna studera utvecklingen av antalet examinerade under de senaste tio åren, måste man lägga samman olika examina. Examinationen vid universitet och högskolor förändrades nämligen under perioden. I och med den högskolelag som trädde i kraft den 1 juli 1993 slopades det tidigare linjesystemet och därmed försvann successivt den tidigare ekonomexamen. De äldre ekonomexamina ska läggas samman med de nya kandidat- och magisterexamina med inriktning på företagsekonomi och nationalekonomi.

Figur 2: Antal kandidat- och magisterexamina med inriktning mot ekonomi läsåren 1993/94–2003/04

FEK = Företagsekonomi, NEK= Nationalekonomi

Källa: Högskoleverkets officiella statistik

Könsfördelningen har varit relativt jämn bland dem som tagit ut en kandidatexamen med inriktning på företagsekonomi under den senaste tioårsperioden. Andelen kvinnor har dock ökat något, så att den läsåret 2003/04 var 55 procent. Andelen kvinnor bland dem som tagit ut en magisterexamen har ökat från 30 procent läsåret 1994/95 till 50 procent läsåret 2003/04. I nationalekonomi har andelen kvinnor bland de examinerade varierat mellan 30 och 40 procent under samma period.

Ökningen av antalet examinerade som visas i figur 2 – en fördubbling – är med alla mått mätt mycket kraftig. Den kommer rimligen att få stor betydelse för ekonomernas arbetsmarknadsutsikter under en lång tid framöver. Till denna ökning ska läggas att antalet studenter som antagits till ekonomprogram (se figur 1) fortsätter att ligga på en hög nivå. Det totala antalet ekonomer på arbetsmarknaden kommer därför att öka snabbt.

Från våra samtal

Utbildningsinnehåll

De arbetsgivare som vi talat med verkar i huvudsak nöjda med både uppläggning och innehåll i den utbildning som ges. Man framför överhuvudtaget få synpunkter när vi ställer frågor om utbildningens styrkor och svagheter. De direkta önskemål vi fått framförs av de två offentliga arbetsgivarna – en större kommun samt Skatteverket. Från båda håll påpekas att inom ekonomutbildningen saknas idag i stor utsträckning utbildning inriktad på förvaltningskunskap och i att arbeta inom politiskt styrda organisationer. Man menar att utbildningen är alltför mycket inriktad på näringslivet. Den offentliga sektorn

ställer andra krav på verktyg och kunskaper när det gäller verksamhetsuppföljning och bedömning av måluppfyllelse i offentlig sektor. Våra möten med studenter tyder på att även dessa uppfattar ekonomutbildningen som inriktad mot näringslivet och att det är arbete inom denna sektor de ser framför sig. Offentlig sektor är inget dessa studenter siktar på – såväl löner som arbetsuppgifter och utvecklingsmöjligheter uppfattas som mindre goda. Intressant i sammanhanget är resultatet från en färsk undersökning bland studenter och yrkesverksamma. Enligt en artikel i Svenska Dagbladet placerar sig Skatteverket i denna undersökning på sjätte plats bland de arbetsgivare ekonomerna helst vill arbeta hos¹³.

Att arbetsgivarna överlag verkar nöjda med utbildningen kan tolkas så att den faktiskt ger de kunskaper som arbetslivet kräver. En delförklaring till att man säger sig vara nöjda kan vara den goda tillgången på arbetssökande. Utbudet av arbetskraft kan helt enkelt vara så stort att arbetsgivarna inte har några svårigheter att få sökande med den kompetens man behöver.

De arbetsgivare i näringslivet vi talat med efterlyser inte något nytt stoff eller andra större förändringar i utbildningen, vilket styrker att nyanställda ekonomer har den kompetens dessa arbetsgivare önskar. Inte heller har dessa arbetsgivare önskemål om att inrätta helt nya kurser. De nya kurser som ändå inrättas är det enligt lärosätena istället engagerade lärare som tar initiativ till. Forskare och lärare för fram kursförslag utifrån sin egen forskning. Vi konstaterar vidare att enligt de representanter för lärosäten som vi talat med är det också i stor utsträckning de enskilda lärarna som står för kontakterna med arbetslivet. Det kan vara ett ändamålsenligt system. Förutsättningen är då att det finns funktioner för att samla ihop och analysera de enskilda lärarnas intryck från kontakter med arbetslivet på ett systematiskt sätt. Detta saknas, så vitt vi förstår, på de undersökta lärosätena.

På vissa orter förekommer direkt medverkan från arbetslivet i utbildningen, men sådana kontakter är begränsade. De studenter vi talat med framför önskemål om betydligt fler sådana kontakter. Studenterna nämner själva gästföreläsare och studiebesök som exempel på sådana kontakter. Studenternas intresseorganisation, Sveriges ekonomföreningars riksorganisation (SERO), framför liknande önskemål.

För alla ekonomprogram gäller att studenterna kan välja bland ett utbud av kurser, särskilt under utbildningens tredje och fjärde år. Till de kommentarer vi fått omkring dessa val hör att studenterna är väl medvetna om vilka kurser som olika instanser ”kräver”. Det gäller fackförbundets Civilekonomerna definition av en civilekonom, som är tydligt styrande för vilka kurser studenterna väljer. Likaså är de krav som det statliga tillsynsorganet Revisorsnämnden uppställer för revisorsexamen, styrande för kursvalet.

Kompetens när det gäller kommunikation, t.ex. med kunder, var ett återkommande tema i samtalen med arbetsgivarna. Nästan undantagslöst betonade man även hur viktiga de personliga egenskaperna är vid rekrytering. Man

13. Jobben som lockar, Svenska Dagbladet, 2006-01-19

kan fråga sig om denna betoning är en effekt av att det är mycket god tillgång på arbetskraft, dvs. att så många bland de sökande har önskad utbildning och erfarenhet att man som arbetsgivare kan koncentrera sig på andra kvaliteter. Det skulle också kunna vara en bild av nya och förändrade behov i arbetslivet generellt sett.

Flera av de arbetsgivare vi träffat har utöver nödvändiga baskunskaper betonat fördelen av bredd i kunskaper snarare än ytterligare fördjupning och specialisering. Enligt representanten för Stockholms universitet stöds detta av uttalanden från universitetets eget rådgivande organ för ekonomutbildningen. Rådet har tidigare framfört att universitetet borde utnyttja sitt stora ämnesutbud för att bredda ekonomutbildningen. Att önskemål om bredd har uppfattats av högskolor och universitet har för övrigt varit tydligt under våra samtal med lärosätenas representanter.

Behovet av en yrkesexamen

Förbundet Civilekonomerna har en längre tid framfört krav på en reglering av titeln civilekonom och det togs även upp vid det möte vi hade med företrädare för förbundet. Vid vårt samtal med företrädaren för SERO framfördes samma synpunkter. Som nämndes i inledningen har nu riksdagen beslutat att en civilekonomexamen ska inrättas¹⁴.

Vårt intryck från några av mötena med lärosätena är att man där är tveksamma till en sådan förändring. Man är orolig för att den bredd som dagens ekonomutbildning kan ge riskerar att försvinna – alltså den bredd som gör det möjligt för ekonomer att få arbete inom olika många sektorer och funktioner (se sid 31 om utbildningens s.k. spridningsindex). Risken för inlåsningseffekter togs också upp av professor Mats Alvesson i en debattartikel nyligen¹⁵. Han hävdar att professionalisering innebär stängning:

”När man reser murar mot andra grupper för att monopolisera en viss arbetsmarknad blir det inte bara svårt för andra att ta sig in utan också för en själv att ta sig ut.”

Det förtjänar också att nämnas att den grupp bedömare som på Högskoleverkets uppdrag under år 2001 granskade utbildningen i företagsekonomi framhöll att en reglering av ekonomexamen skulle försvåra utvecklingen av nya programprofiler¹⁶.

Samverkan mellan arbetsmarknaden och lärosätena

När kontakterna mellan lärosätena och arbetsmarknaden diskuteras finns det anledning att påpeka att samråd med arbetsmarknaden inte är okomplicerat att genomföra. Som vi har nämnt tidigare är arbetsgivarnas intresse för

14. Utbildningsutskottets betänkande 2005/06:Ubu3.

15. Auktorisation av yrken skenlösning i maktkamp, DN Debatt, 2006-01-22.

16. Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R.

att medverka begränsat. Dessutom handlar behovet av samråd i mångt och mycket om anpassningar till en framtid som är svår att sia om, vilket inte ökar intresset från arbetsgivarna. Ett av lärosätena pekade också på risken att företag tröttnar på samrådet om deras råd inte tas tillvara. Det är förståeligt med tanke på att det tar tid innan förändringar av en utbildning syns i form av t.ex. nya kompetenser på arbetsmarknaden. Förståelsen för hur högskole-systemet fungerar är också viktig. I samband med en pågående studie inom Högskoleverket har arbetsgivarrepresentanter framhållit att kontinuitet ifråga om vilka personer som ingår i dialoger med högskolan är mycket viktigt¹⁷. De externa personer som medverkar under en längre tid skaffar sig nämligen ofta en god förståelse för förutsättningarna och målen för högskolans verksamhet. Möjligheterna att medverka till förändringar ökar därmed.

När vi ställde frågorna om styrkor och svagheter i utbildningen exemplifierade vi vår fråga med balansen mellan teori och praktik – är den bra eller bör den förändras? I svaren på denna fråga skiljer sig arbetsgivare och studenter åt. De flesta arbetsgivare vi talat med tycker inte att praktik behövs medan de flesta studenter vi mött efterfrågar det. Att de flesta studenter vill ha mer praktik vitsordas av SERO. Vi har inte gått djupare in på frågan, t.ex. om något annat moment ska tas bort eller om utbildningen ska förlängas. SERO pekar dock på att om praktik inte är poänggivande så är den inte heller studiemedelsberättigande. Det blir därmed enligt SERO svårt för studenterna, särskilt de äldre, att delta. Vårt intryck är att för studenternas del verkar intresset för praktik mest vara inriktat på att dels få en uppfattning om hur det fungerar på en arbetsplats, dels få in en fot i organisationerna för att senare få arbete där. Ett exempel på att det senare faktiskt fungerar gav Skatteverket som i Stockholmsregionen varje år tar in 70–80 s.k. sommarakademiker. Många av dessa får senare arbete inom verket.

Intressant i sammanhanget är att många studenter verkar skaffa sig arbetslivserfarenhet i någon form redan under studietiden. I en uppföljning av högskoleutbildade ekonomer tre år efter examen som lärosätena gör i samarbete med Civilekonomerna, finns en fråga om arbete parallellt med studierna¹⁸. Av dem som svarat var det drygt 44 procent som hade arbetat i en omfattning motsvarande mer än 10 procent av en heltidstjänst.

Som nämnts tidigare förefaller de flesta kontakter med arbetslivet gå via lärarna. De exempel på direkta kontakter med arbetslivet som vi stött på därutöver är olika typer av näringslivsråd, men dessa verkar inte vara särskilt aktiva. Det som beskrivits i övrigt är att vid ett lärosäte är uppsatsskrivandet konsekvent kopplat till företag. Tilläggas bör att Handelshögskolan i Stockholm verkar skilja sig från övriga lärosäten genom tätare kontakter med näringslivet.

När det gäller arbetsgivares medverkan i utbildningen har vi fått ett exempel. Det är revisionsföretaget i vår undersökning som vid sina lokala kontor

17. Studie om arenor för samverkan mellan arbetslivet och lärosäten.

18. Civilekonomer i arbetslivet 2005.

har ett nät av drygt 30 anställda som på deltid är ansvariga för kontakter med universitet och högskolor. Kontaktpersonerna får i sin tur stöd av en person vid huvudkontoret. Kontakterna med lärosätena består av traditionella gästföreläsningar men också särskilda dagar med fallstudier, där studenterna under ledning av företagets representanter får lösa uppgifter hämtade från företagets praktik.

Att bestämma utbildningens volym

Styrsystemet

Den övergripande ramen för antalet utbildningsplatser vid universitet och högskolor bestäms av anslag från riksdagen. Anslaget storlek beror dels på antalet studenter, dels deras prestationer. Riksdagen sätter också ett s.k. takbelopp som anger hur stort anslag ett universitet eller en högskola högst kan få. Det anger i praktiken hur många studenter som lärosätet högst kan utbilda. Den mer detaljerade styrningen finns i regeringens regleringsbrev för respektive universitet och högskola. Där anges hur de statliga anslagen får användas. Utöver specifika mål för vissa lärosäten och utbildningar finns ett generellt mål av särskilt intresse i detta sammanhang. Det är att ”Den högre utbildningen skall svara mot såväl arbetsmarknadens behov som studenternas efterfrågan.”¹⁹ Vår tolkning är att detta mål gäller såväl ifråga om utbildningens innehåll som dess volym.

När det gäller utbildningen av ekonomer finns det inga särskilda mål eller andra regleringar från riksdag och regering. Det betyder att varje lärosäte och dess styrelse avgör hur många studenter som ska erbjudas plats inom ekonomutbildningen.

Högskoleverket tar inte ställning till utbildningarnas volym generellt sett. Det görs dock i samband med utvärdering av program och ämnen, särskilt ifråga om relationen mellan lärarkapacitet och utbildningsvolym. I rapporten från granskningen av företagsekonomi gör Högskoleverket följande reflektion²⁰:

”Företagsekonomi är ett populärt ämne som drar till sig många studenter. Det är populärt både som biämne och som huvudämne i en utbildning som är gångbar på arbetsmarknaden. De goda möjligheterna att expandera har utnyttjats av de flesta institutionerna. Bland de statliga lärosätena utmärker sig dock Uppsala universitet med en klar återhållsamhet, vilket, med tanke på lärarkapacitet både vid det nämnda lärosätet och i landet som helhet, är positivt. Stockholms universitet som har landets i särklass största företagsekonomiska institution har däremot vuxit, till synes, utan eftertanke. Bedömargruppen uppmärksammar särskilt den stora obalansen mellan lärarkapaciteten och antalet studenter i grundutbildningen samt lärarnas höga arbetsbelastning när det gäller handledning av uppsatser på kandidat- och magisternivå.”

Uppföljning pågår just nu av vilka åtgärder som lärosätena vidtagit med anledning av utvärderingen.

19. Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Gemensamma bestämmelser för universitet och högskolor m.m.

20. Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R.

Från våra samtal

Frågor om ekonomutbildningens volym var ett viktigt inslag vid våra möten med olika intressenter. Den bild som samtalen gav är följande.

Lärosätenas arbete med utbildningens volym

Enligt de lärosäten vi talat med är det i mångt och mycket de ekonomiska ramarna som avgör vilken volym en utbildning kan ha. Det är anslagstilldelningen som styr och den sker till lärosätet centralt. När det gäller fördelningen av medel inom lärosätena talar den information vi fått vid våra samtal för att det är traditionen som styr i detta steg. Vi har inget underlag som visar att de lärosäten vi mött gör någon mer ingående bedömning av arbetsmarknadens behov inom olika områden. Det är istället ofta tidigare års tilldelning av antal platser som avgör även kommande års organisation. Till det som styr ska dock – naturligtvis – läggas antalet sökande till utbildningen. Detta framhålls av alla utbildningsanordnare vi talat med. Man säger sig ta stor hänsyn till sökandetrycket, alltså antalet sökande per erbjuden plats, och därmed tillgodoser man studenternas efterfrågan i stor utsträckning.

Vid sidan av anslagstilldelning och söktryck finns enligt dem vi mött en rad andra faktorer som påverkar dimensioneringen. Tillgången till lärare är en sådan. Flera lärosäten pekar i det sammanhanget på kravet på kvalitet i utbildningen. För att kunna erbjuda en god kvalitet krävs lärare med såväl rätt ämneskompetens som undervisningserfarenhet, och båda dessa delar tar lång tid att bygga upp. Detta bidrar till att lärosätena i det längsta undviker kortsiktig anpassning av utbildningsvolymerna. Det bör dock påpekas, vilket vi redovisat tidigare, att ekonomutbildningen hör till dem som expanderat allra mest. Under den senaste tioårsperioden har det skett i det närmaste en fördubbling av antalet utbildningsplatser.

Också processen att göra eventuella förändringar av antalet platser tar lång tid. Exempel på detta är att en minskning av antalet platser inte slår igenom omedelbart, eftersom utbildningen totalt sett omfattar fyra år och antalet studenter därför endast kommer att sjunka successivt.

Det totala antalet studenter inom ämnet är ytterligare en faktor som påverkar diskussionen om dimensionering, särskilt på de mindre högskolorna. Enligt utbildningsanordnarna måste nämligen utbildningen ha viss minsta volym för att studenterna ska kunna erbjudas ett rimligt utbud av alternativa kurser och inriktningar, särskilt på de högre nivåerna.

Arbetsmarknadens behov

Arbetsmarknadens behov – eller kanske snarare frågan om över- eller underskott på ekonomer – spelar enligt svaren från lärosätena bara en mindre roll för dimensioneringen. Ingen av de företrädare för lärosätena som vi talat med har redovisat att några direkta hänsyn tas till behovet av ekonomer, vare sig nu eller i framtiden. Detta kan förefalla märkligt, med tanke på den allmänna debatten om arbetslöshet bland akademiker. En förklaring kan dock hämtas

i hur de allmänna ramarna för universitet och högskolors verksamhet sätts. De lärosätetsföreträdare vi mött pekar på frånvaron av incitament för att ta sådana hänsyn. Det finns idag inga mekanismer som premierar anpassning av antalet platser till arbetsmarknadens behov när det gäller en minskning av antalet platser.

Som vi påpekat ovan hävdar lärosätena att arbetsmarknaden spelar en stor roll via studenternas val i form av sökandetrycket. Tanken är att studenterna känner av vilka utbildningar som är gångbara och att deras val är avspeglning av arbetsmarknadens behov. Detta resonemang bygger på att studenterna har både tid och möjlighet att hålla sig ajour med vad arbetsgivarna efterfrågar. Med reservation för att vi bara träffat ett fåtal studenter är vår bild emellertid att studenterna inte har särskilt bra sådan information om arbetsmarknaden.

De studenter vi mött anser att det finns ganska lite information om arbetsmarknaden att få, den som finns är inte nog lättillgänglig och det är svårt för studenterna att bedöma framtidens arbetsmarknad. Trots informationsproblemen verkar vissa av studenterna vara mycket målinriktade i sitt val av ekonomprogrammet. Andra studenter verkar i första hand vara ute efter en bred utbildning – man vill inte hamna i en smal nisch från början, utan ha handlingsfrihet. Till detta ska läggas att motivet för att söka sig till ekonomutbildningen huvudsakligen varit andra än de rent arbetsmarknadsmässiga hos de studenter vi träffat. Vårt intryck är att flera främst har sökt sig till en utbildning som verkar lockande i sig och varit mindre inriktade på vad utbildningen kan betyda på den framtida arbetsmarknaden.

En iakttagelse vi gjort är att det inte i någon större utsträckning verkar förekomma samverkan och/eller samråd mellan lärosätena när det gäller ekonomutbildningarna. Visserligen finns ett etablerat samrådsorgan i vad som kallas U6, men det omfattar enbart de stora universiteten. Därutöver finns också ett nordiskt samarbete. Själva arenan saknas alltså för en nationell diskussion om utbildningen, både när det gäller antalet utbildningsplatser totalt och utbildningens innehåll. Det är anmärkningsvärt med tanke på att ekonomutbildningen är den enskilt största inom högskolevärlden.

Ekonomernas arbetsmarknad

Ekonomernas arbetsplatser och arbetsuppgifter

Det finns idag i storleksordningen 70 000 yrkesverksamma ekonomer med högskoleutbildning. Omkring 85 procent av dem arbetar inom den privata sektorn, 10 procent inom statlig sektor och 5 procent inom kommunal sektor²¹. Ekonomerna återfinns inom de flesta branscher. Inom näringslivet är den enskilt största branschen finansiell verksamhet med företagstjänster²².

Ekonomernas arbetsuppgifter inom finansiell verksamhet och företagstjänster innefattar bl.a. kapitalplacering, upplåning, värdering, marknadsundersökningar och organisationsfrågor. Ett annat viktigt arbetsområde är revision och redovisning. Inom industri och handel arbetar ekonomerna bl.a. med redovisning, inköp, försäljning, marknadsföring och utredningsarbete. Generellt sett har ekonomer i mindre företag breda arbetsuppgifter som spänner över flera områden medan de i större företag ofta arbetar mer specialiserat. Bland ekonomerna i offentlig verksamhet arbetar många inom skatteförvaltningen, och de kommunala bolagen anställer allt fler ekonomer med högskoleutbildning. Tilläggas kan att många företagsledare och andra chefer är ekonomer.

Det sker idag en generell kompetenshöjning inom arbetslivet. SCB har nyligen redovisat en bedömning av utvecklingen på arbetsmarknaden²³. Som bakgrund till denna visar man bl.a. att andelen anställda i yrken som kräver minst eftergymnasial utbildning inom näringsgrenen privata tjänster – där många ekonomer arbetar – har ökat de senaste åren. Mellan 1990 och 2003 ökade denna andel för kvinnornas del med 10 procentenheter och för männens del med 4 procentenheter. Mycket talar för att utvecklingen kommer att fortsätta, bl.a. genom att många av de gymnasieekonomer som pensioneras inom de närmaste åren kommer att ersättas av ekonomer med en högskoleutbildning. Detta gäller inte minst inom offentlig förvaltning.

Arbetsmarknadsläget

För att få en så aktuell och differentierad bild som möjligt av arbetsmarknadsläget har uppgifter om arbetslöshet²⁴ hämtats in från Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS). Vår bearbetning av dessa uppgifter redovisas i figur 3. I den utbild-

21. Arbetskraftsbarometern '05, Information om utbildning och arbetsmarknad 2005:5, SCB.

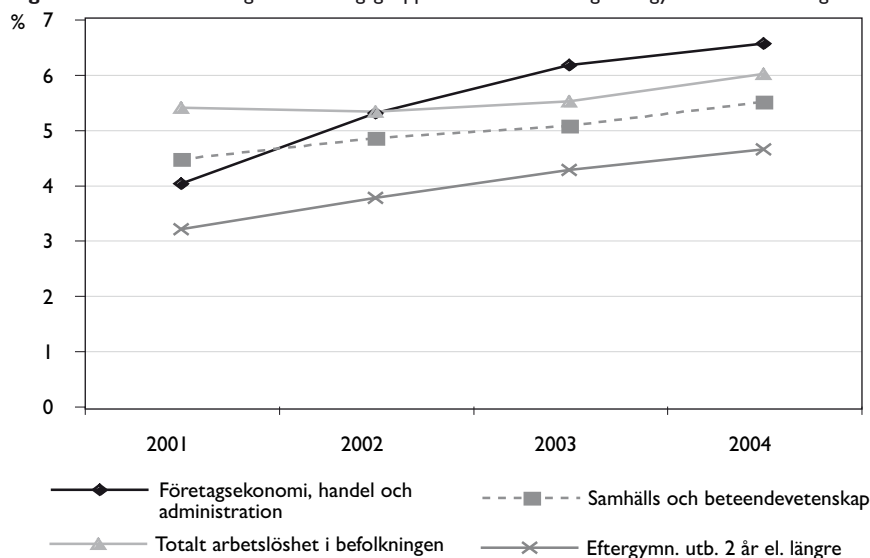
22. Opublicerade uppgifter från SCB, RAMS 2004.

23. Trender och prognoser 2005, SCB.

24. Med arbetslöshet avses både öppet arbetslösa och personer i arbetsmarknadsprogram. Vår bearbetning avser arbetslöshet bland personer som har minst en tvåårig eftergymnasial utbildning och inkluderar allt från tvååriga kvalificerade yrkesutbildningar (KY) till grund- och forskarutbildningar i högskolan. I uppgifterna ingår alltså fler än de som är högskoleutbildade.

ningsgrupp som betecknas *företagsekonomi, handel och administration* har ca två tredjedelar minst en treårig högskoleutbildning och ekonomerna utgör huvuddelen av dem. Nationalekonomerna ingår i gruppen *samhälls- och beteendevetenskap* men utgör endast 5 procent av denna. Huvuddelen utgörs istället av personer utbildade inom samhälls- och statsvetenskap samt psykologi.

Figur 3: Arbetslöshet i några utbildningsgrupper med minst 2-årig eftergymnasial utbildning

Källa: AMS och Högskoleverket

Som visas i figuren har arbetslösheten bland personer med minst en tvåårig eftergymnasial utbildning inom området *företagsekonomi, handel och administration* ökat från 4,0 procent år 2001 till 6,6 procent år 2004. En uppdelning av materialet på åldrar visar att andelen arbetslösa i åldern 26–30 år är högre än i övriga åldrar vilket stödjer bilden av att den kärva situationen på arbetsmarknaden främst drabbar nyexaminerade. Den bilden konfirmeras också av Juseks årliga uppföljning av nyexaminerade ekonomer, jurister m.fl.²⁵ Inom gruppen *samhälls- och beteendevetenskap*, där nationalekonomerna ingår, var arbetslösheten 5,5 procent år 2004.

För jämförelsens skull visas i figuren uppgifter om arbetslösheten i några andra grupper. Bland samtliga personer med minst en tvåårig eftergymnasial utbildning var arbetslösheten 4,6 procent och andelen i hela befolkningen var 6,0 procent. Statistiken visar alltså att läget för högskoleutbildade ekonomer under perioden 2001–2004 har förändrats från att vara bättre än inom flera jämförbara grupper, till att vara sämre.

25. Jobb och löner för nyexaminerade 2005, En undersökning av arbetsmarknadsläget bland jurister, civilekonomer, systemvetare, personalvetare och samhällsvetare, Jusek 2006.

Etablering på arbetsmarknaden

Högskoleverket gör årliga studier av hur högskoleutbildade etablerar sig på arbetsmarknaden²⁶. Studierna bygger på sambearbetningar av register över avlagda examina och över sysselsättning. Bearbetningar av uppgifter om dem som avlagt en examen som ekonomie magister finns sedan läsåret 1994/95 och redovisas i tabell 5.

Tabell 5: Etableringsgrad för vissa examinerade ett år efter uttagen examen, läsåren 1994/95–2001/02 (procent)

Examen	Läsår							
	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02
Magisterexamen ekonomi	74	77	79	84	84	86	82	77
Mag. ex beteendevetare	75	83	76	79	80	80	78	78
Mag. ex samhällsvetare	55	63	55	67	73	73	73	69
Alla magisterexamina	69	72	72	76	77	80	77	72
Kandidatexamen ekonomi	66	72	77	78	82	80	80	74
Kand. ex. beteendevetare	58	53	58	64	68	69	70	72
Kand. ex. samhällsvetare	51	60	56	60	71	66	66	59
Alla kandidatexamina	61	65	68	71	75	74	74	69

Källa: Högskoleverkets officiella statistik

Av tabellen framgår att etableringsgraden ett år efter examen för dem som tagit ut magisterexamen med inriktning på ekonomi ökade från 74 procent för examinerade läsåret 1994/95 till 86 procent för examinerade läsåret 1999/00. Därefter har etableringsgraden åter sjunkit och var för det senast undersökta läsåret, examinerade 2001/02, nere på 77 procent. Det innebär en minskning med närmare 10 procentenheter jämfört med två år tidigare. För kandidatexamina med inriktning på ekonomi var trenderna desamma som för magistrarna, men etableringsgraden något lägre.

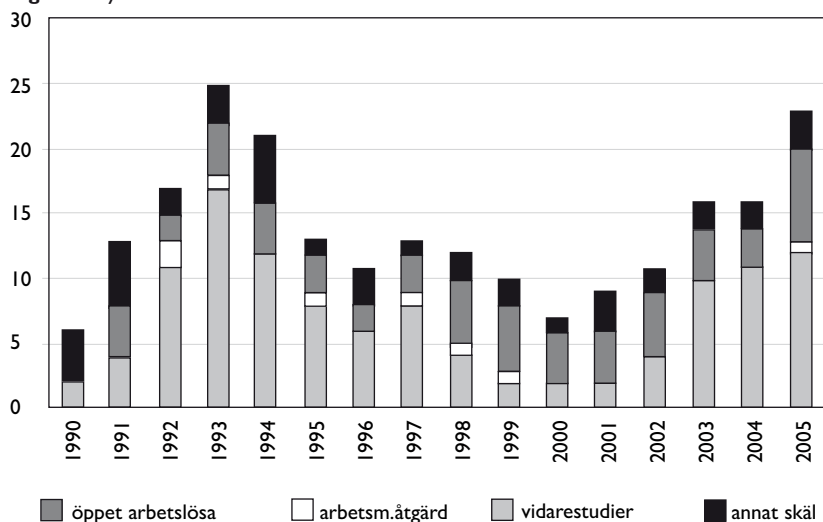
I tabell 5 redovisas, för jämförelsens skull, också etableringsgraden för några andra examina. Uppgifterna visar att de som tagit ut magisterexamen i ekonomi har haft en etableringsgrad som är lika hög som, eller något högre än, de andra redovisade grupperna. Under de senaste årens nedgång har värdena för examinerade med ekonomie magister dock sjunkit mer än för de andra grupperna.

För att kunna tolka uppgifterna om etablering bör man vara medveten om att det första läsåret som bearbetningarna avser är 1994/95 då arbetsmarknaden generellt sett var mycket kärv. Detta påverkar, kanske, i synnerhet situationen för de nyexaminerade som ska ta sig ut på en besvärlig arbetsmarknad utan att ha någon arbetslivserfarenhet. Man bör även vara medveten om att undersökningarna inte säger något om vilken typ av arbete personerna har. För ekonomernas del gäller det t.ex. huruvida arbetet har någon koppling till det ekonomiska området. Inte heller säger det något om vilken utbildningsnivå som arbetet kräver.

26. Etableringen på arbetsmarknaden, Högskoleverkets rapportserie 2003:7 R, 2004:24 R och 2005:42 R

En liknande bild av nyexaminerade ekonomers etablering på arbetsmarknaden ger fackförbundet Juseks årliga undersökning²⁷. I figur 4 redovisas uppgifter fr.o.m. år 1990 ur denna undersökning. Bland annat visar uppgifterna att andelen av de examinerade som är öppet arbetslösa har ökat under de senaste åren, men också att andelen som fortsätter att studera är hög.

Figur 4: Nyexaminerade ekonomer utan arbete år 1990–2005.

Källa: Arbetsmarknaden för civilekonomer, Jusek, oktober 2005.

Från såväl den nämnda rapporten från Jusek som från lärosätenas och Civilekonomernas uppföljning av examinerade kan man notera att andelen som startar egen verksamhet har varit, och är, mycket liten²⁸. Svaren i uppföljningen visar att andelen som tre år efter examen är egna företagare i 2004 års undersökning endast var 2,3 procent. Motsvarande andel år 2003 var 2,5 procent och år 2002 var den 3,4 procent. Förutom att andelen är låg ser den – åtminstone i det korta perspektivet – alltså ut att minska. Även från studenthåll uppmärksammas ekonomernas låga intresse för att starta egna företag, bl.a. av SERO på den konferens man anordnade hösten 2005 vid Södertörns högskola.

Framtida utbud och efterfrågan

Att redogöra för tillgång och efterfrågan på arbetskraft så som det ser ut just nu är relativt okomplicerat. När det gäller bedömningar av utvecklingen på lite längre sikt är uppgiften som bekant betydligt svårare. Underlaget för prognoser kan omfatta allt från rena fakta (t.ex. befolkningens ålderssammansättning) till antaganden av olika slag (t.ex. om att utbildningsmönstret i befolkningen ska vara oförändrat).

27. Arbetsmarknaden för civilekonomer, Jusek, oktober 2005.

28. Civilekonomer i arbetslivet 2005, Civilekonomerna.

Till antagandena i de prognoser vi tagit del av hör att arbetsgivarnas efterfrågan antas vara opåverkad av tillgången på utbildad arbetskraft. Uppkomsten av nya yrken och utbildningar och hur det påverkar arbetsmarknaden behandlas inte i de antaganden som ligger till grund för prognoserna. Inte heller diskuteras i vilken utsträckning ett stort utbud av arbetskraft kan skapa sin egen efterfrågan. Detta vore intressant eftersom det finns anledning att tro att de högskoleutbildade som har tagit en generell examen har en stor anpassningspotential, dvs. att de är användbara inom många olika branscher och yrkesområden. Detta gäller bland annat för ekonomer. SCB har visat att denna utbildningsgrupp har ett relativt högt s.k. spridningsindex²⁹. Det betyder att de återfinns inom många olika yrkesområden. Ekonomernas index har värdet 7,3 och som jämförelse kan nämnas att av alla högskoleutbildningar har tandläkare det lägsta indexet på 1,3 medan humanister ligger högst med index 16,0.

När det gäller den framtida arbetsmarknaden finns det några olika prognoser och bedömningar, främst från AMS och SCB. Därutöver gör de fackliga organisationerna vissa bedömningar av den framtida arbetsmarknaden. Vi ska här redogöra kort för hur dessa prognoser och bedömningar framställs och för deras resultat.

Bedömningar från AMS

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) redovisar i serien *Arbetsmarknadsutsikterna* årligen sina kortsiktiga bedömningar av hur arbetsmarknaden inom olika yrken kan komma att utvecklas. Grunden för bedömningarna är mer än 15 000 intervjuer med arbetsgivare, kompletterat med AMS egna uppgifter om tillgång på arbetssökande. Man pekar ut yrken där det kommer att vara brist, balans eller överskott av arbetskraft den närmaste tiden. För varje yrke anges ett bristindex där värdet 1 står för stort överskott och 5 för stor brist. Dessa ytterlighetsvärden är i praktiken aldrig aktuella, istället är det högsta aktuella värdet 3,9 (förskollärare) och det lägsta 1,8 (sekreterare/kontorist). Balans mellan tillgång och efterfrågan är det enligt AMS när bristindex ligger i intervallet 2,8–3,3.

I den bedömning som gäller år 2005 och 2006 redovisas att det för flertalet ekonomyrken finns ett överskott av arbetskraft, och det förväntas fortsätta³⁰. En jämförelse med indextalen från motsvarande bedömningar tidigare år visar på en tydlig rörelse från viss brist i början av 2000-talet till balans eller överskott, beroende på yrke. Indextalen redovisas i tabell 6.

29 Se t.ex. Utbytbarheten på arbetsmarknaden, Yrken och löner för olika utbildningsgrupper, SCB 2000

30 Arbetsmarknadsutsikterna för år 2005 och 2006, Ura 2005:2, AMS.

Tabell 6: Bristindex för några ekonomyrken, halvårsvis år 2001–2005.

Yrke	Tidpunkt									
	2001		2002		2003		2004		2005	
	vår	höst	vår	höst	vår	höst	vår	höst	vår	höst
Banktjänsteman/rådgivare	3,0	2,9	2,9	2,8	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	2,9
Controller	3,4	3,4	3,3	3,2	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9	3,0
Finansekonom	3,2	3,1	3,1	3,0	2,9	2,7	2,8	2,8	2,8	2,7
Företagsekonom	3,4	3,3	3,3	3,1	2,9	2,7	2,6	2,6	2,6	2,6
Företagsförsäljare	3,5	3,4	3,3	3,2	3,2	2,9	3,0	3,0	3,0	3,1
Redovisningsekonom	3,4	3,4	3,3	3,1	3,1	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8

Källa: Arbetsmarknadsutsikterna för år 2005 och 2006, AMS

Av tabellen framgår att enligt bedömningen våren 2005 är företagsekonomer det ekonomyrke där det nu, och under det närmaste året, förväntas vara störst överskott. Det relativt sett bästa läget har företagsförsäljare, även om det inte heller på detta område är någon brist enligt bedömningen från AMS.

Inom kort presenterar AMS vårens bedömning av arbetsmarknadsutsikterna. Där används en ny indelning av yrken, vilket försvårar direkta jämförelser med tidigare år. Man kan dock konstatera att bedömningen för företagsförsäljare är att trenden fortsätter och nu pekar på viss brist, index 3,3. För den grupp man nu betecknar Finansekonomer m.fl. ger bedömningen för det närmaste året ett index på 3,1 vilket skulle kunna tyda på en liten ljusning för dessa grupper.

Bedömningar och prognoser från SCB

Arbetskraftsbarometern

Statistiska centralbyråns (SCB) prognosinstitut publicerar årligen en bedömning av tillgång och efterfrågan på arbetskraft, kallad *Arbetskraftsbarometern*. Den baseras på en årlig enkätundersökning till ett urval av arbetsgivare³¹. Svaren på enkäterna ger information, dels om det rådande arbetsmarknadsläget, dels utsikterna för olika utbildningsgrupper på ett, respektive tre års sikt. Bedömningen gäller alltså utvecklingen på ganska kort sikt.

I den senaste upplagan av Arbetskraftsbarometern³² redovisas att det under 2005, enligt arbetsgivarna, rådde god tillgång på yrkeserfarna ekonomer och mycket god tillgång på nyexaminerade. Behoven på både ett och tre års sikt bedöms öka, men ökningen på tre års sikt är betydligt större än ökningen på ett års sikt.

En jämförelse med uppgifter ur Arbetskraftsbarometern från året före visar att arbetsgivarnas nulägesbedömning när det gäller yrkeserfarna ekonomer har förändrats något, och rört sig i riktning mot balans mellan utbud och efterfrågan. Enkätsvaren tyder på att arbetsgivarna nu ser framför sig kraftigare ökningsbehoven av ekonomer än man gjorde vid motsvarande tidpunkt föregående år. De säger dock inget om tillgången.

31. I urvalet ingick drygt 7 000 arbetsställen och närmare 10 500 blanketter (flera utbildningsgrupper kan finnas per arbetsställe). Andelen inkomna blanketter var 78 procent.

32. Arbetskraftsbarometern '05, Information om utbildning och arbetsmarknad 2005:5, SCB.

Trender och prognoser

I serien *Trender och prognoser* publicerar SCB prognoser med ett långt tidsperspektiv. Den prognos som publicerades i slutet av år 2005 täcker perioden fram till och med år 2020³³.

Underlaget för prognosen är statistik, som i allmänhet beskriver utvecklingen fram till och med år 2004. Statistiken används i en beräkningsmodell. I modellen antas bl.a. att en oförändrad andel ungdomar ska läsa vidare på högskolan och att fördelningen på utbildningsinriktningar ska vara oförändrad. Författarna till prognosen betonar att det som man presenterar är en sannolik utveckling utifrån rådande situation och befintliga trender.

Totalt sett tyder SCB:s långsiktiga beräkningar på ett överskott av högskoleutbildade, vilket också gäller ekonomer. Det förväntade överskottet beror i första hand på att utbudet av högskoleutbildade förväntas öka. Även efterfrågan beräknas öka, beroende på att stora grupper högskoleutbildade kommer att gå i pension de närmaste åren, men efterfrågan beräknas inte öka lika snabbt som utbudet.

För ekonomernas del visar SCB att även på 15–20 års sikt är pensionsavgångarna förhållandevis få, särskilt bland kvinnor. Samtidigt kommer kompetensen att behöva höjas inom bl.a. kommuner och landsting. Det kommer att öka efterfrågan på lång sikt. Till detta ska dock läggas att, som tidigare påpekats, de flesta ekonomerna (ca 80 procent) arbetar inom den privata sektorn och deras arbetsmarknad är relativt konjunkturkänslig. Osäkerheten när det gäller efterfrågan på arbetskraft är därmed stor för just denna grupp.

SCB:s prognos kan sammanfattas med att ett fortsatt stort intresse för ekonomutbildningen troligen kommer att resultera i ett stort överskott av högskoleutbildade ekonomer.

Fackliga bedömningar

Fackförbundet SACO, som organiserar en stor del av akademikerna, redovisar i olika sammanhang bedömningar av hur arbetsmarknaden kommer att utvecklas. I den årliga skriften *Välja yrke* vänder man sig i första hand till blivande studenter med information om utbildningar och yrken. Där finns en kort bedömning av hur den framtida arbetsmarknaden väntas se ut. Som underlag använder man arbetslöshetsstatistik och befintliga prognoser, men också de egna förbundens och deras medlemmars erfarenheter. I den senaste upplagan av skriften, som publicerades hösten 2005, redovisar man medlemmarnas signaler om att ”hjulen börjar snurra” och skriver följande om högskoleutbildade ekonomer³⁴:

”Det kommer att vara fortsatt kärt på arbetsmarknaden under de närmaste ett två åren, därefter sker det en positiv förändring. Under de närmaste åren kommer tillgången på civilekonomer att vara större än efterfrågan, men långsiktigt

33. *Trender och prognoser '05*, SCB 2005.

34. *Välja yrke 2006*, SACO 2005.

kommer efterfrågan att öka vilket leder till en förbättrad arbetsmarknad. En liten generationsväxling väntar inom den privata och offentliga sektorn fram till cirka år 2015. Samtidigt behövs en generell kompetenshöjning av flera befattningar, vilket leder till att efterfrågan på civilekonomer ökar.”

I en annan skrift redovisar SACO de skilda bedömningar av utvecklingen för ekonomernas arbetsmarknad som deras två förbund Civilekonomerna och Jusek gör, på följande sätt³⁵:

”För närvarande råder överskott på civilekonomer på arbetsmarknaden. När det gäller framtidsutsikterna gör olika bedömare olika bedömningar. SACO-förbundet Civilekonomerna tror att det kommer att vara fortsatt kärvt på arbetsmarknaden under de närmaste åren, men att det därefter sker en positiv förändring. På fem års sikt räknar de med att arbetsmarknaden för civilekonomer är i balans. Civilekonomerna räknar med ökad efterfrågan i både offentlig och privat sektor. Vidare räknar de med att kommande pensionsavgångar kommer att ha en positiv effekt på arbetsmarknaden. Ett annat SACO-förbund, Jusek, är försiktigare i sin bedömning. Jusek bedömer att det om fem år fortfarande kommer att råda överskott på civilekonomer. Jusek menar att arbetsmarknadens internationalisering och en hårdnande konkurrens medför ett behov av ökad ekonomisk kompetens i näringsliv och förvaltning. Jusek tror därför att efterfrågan på ekonomer kommer att öka, men gör bedömningen att den höga examinationen tillsammans med relativt få pensionsavgångar talar för ett fortsatt överskott om fem år.”

Från våra samtal

Från de arbetsgivare som vi talat med har vi genomgående fått höra att tillgången på arbetssökande är mycket god. Detta är den helt dominerande bilden av läget för högskoleutbildade ekonomer. Med detta i minnet kan vi dock peka på vissa tecken på en förbättring av arbetsmarknadsläget just nu. Det bemanningsföretag vi talat med säger sig t.ex. se ett snabbt ökande antal rekryteringsuppdrag. Liknande signaler finns från den bank vi träffat – man har ökat sin rekrytering det senaste året och räknar med att ökningen ska fortsätta. Också Skatteverket ser framför sig en ökande rekrytering, och den kommer att bli särskilt omfattande 2008 och 2009. Det revisionsföretag vi träffat säger sig ha god tillgång på sökande, men märker ett minskande antal ansökningar jämfört med för något år sedan. Dessa tecken stämmer med vad som sägs i SCB:s Arbetskraftsbarometer, se ovan. Bilden av en något ljusare arbetsmarknad verkar också gälla ekonomer som har arbetslivserfarenhet. Skatteverket säger sig t.ex. ha problem att få tag på perso-

35. Framtidsutsikter för 81 akademikeryrken, en sammanställning av hur SACOs förbund ser på arbetsmarknaden 2010, SACO november 2005.

nal med några års arbetslivserfarenhet och på det bemanningsföretag vi träffat säger man så här:

”Arbetsgivarnas drömekonom just nu ska ha inriktning mot redovisning, 3–5 års yrkeserfarenhet, goda kunskaper på IT-området samt kunskaper i 1–2 språk utöver engelska! Men sådana personer är svåra att hitta idag, till skillnad från 2003.”

Våra samtal med arbetsgivarrepresentanter pekar också på att efterfrågan på nyexaminerade ekonomer varierar mellan olika inriktningar. På bemanningsföretaget hävdar man t.ex. att situationen just nu är särskilt svår för ekonomer med inriktning på marknadsföring:

”Marknadsförare finns det alldeles för många av. Men, samtidigt ökar striden om marknadsandelarna så behovet av denna grupp kommer nog också att öka.”

Tilläggs kan att enligt bemanningsföretaget har de som är inriktade på redovisning det lättare än marknadsförarna, medan inriktning på finansiering befinner sig mitt emellan. Man säger också att:

”... även små företag är numera beredda att rekrytera akademiker, det har skett en allmän avdramatisering av akademisk utbildning.”

När det gäller bedömningar av den framtida arbetsmarknaden på lite längre sikt har av naturliga skäl vare sig arbetsgivare, utbildningsanordnare eller studenter så mycket att tillföra utöver vad som redovisas i prognoserna ovan. Det finns ändå anledning att peka på två förhållanden som i båda fallen gäller offentlig sektor.

De representanter för Skatteverket som vi talat med berättade att man efter att ha haft anställningsstopp sedan år 1999 nu planerar att nyanställa personal. Fram till år 2009 ska ca 2 000 personer anställas. Av den nuvarande arbetsstyrkan är ca 40 procent akademiker, men målet är att denna andel ska öka till 60 procent. För att nå målet bör ca 80 procent av dem som rekryteras vara akademiker, och huvuddelen ekonomer.

När det gäller kommunalt anställda ekonomer redovisar Sveriges kommuner och landsting drygt 3 300 anställda för år 2004. Medelåldern var relativt hög – drygt 45 år. Om man studerar hur stor andel av gruppen som närmar sig pensionsålder, så visar statistiken att de 15 äldsta årsklasserna (51–65 år) utgjorde drygt 40 procent.

De två samtal vi haft med representanter för offentlig sektor tecknar alltså en ljusnande bild för ekonomer. Dock måste man komma ihåg att andelen av alla ekonomer som finns i offentlig sektor f.n. bara är ca 15 procent.

Att ta vara på studenternas syn på utbildningen

Att på olika sätt hålla kontakt med sina tidigare studenter – alumner – blir allt vanligare bland lärosäten världen över, och det finns flera motiv för det. Ett viktigt sådant är att universitet och högskolor vill försäkra sig om framtida stöd från sina tidigare studenter. Det är särskilt viktigt i länder där bidrag från enskilda personer och organisationer svarar för en stor del av lärosätens intäkter, men är mindre aktuellt i Sverige. Andra motiv är att kunna locka till sig nya sökande genom att beskriva hur tidigare studenter har lyckats efter sin utbildning samt att erbjuda vidareutbildning av redan yrkesverksamma ekonomer. Det finns emellertid ytterligare ett och för alla länder mycket viktigt motiv för att ha kontakt med tidigare studenter, nämligen att skaffa kunskap om hur de ser på den utbildning de har genomgått. Sådan kunskap får man vanligen via studentuppföljningar i form av enkätundersökningar.

En rikstäckande undersökning

I Sverige finns det än så länge förhållandevis få exempel på systematiska studentuppföljningar, vilket troligtvis till en del beror på att själva grunden för kontakter med de f.d. studenterna saknas. Lärosätena saknar i många fall fullständiga och uppdaterade adressregister. Man har heller inte några starka incitament för att lägga ned det omfattande arbete som sådana register m.m. kräver. Som exempel på svårigheterna nämnde Örebro universitet att man vid ett nyligen gjort utskick av 2 000 brev till tidigare studenter fått 15 svar. Intressant i sammanhanget är att i en enkät nyligen svarade 54 procent av dem som inte redan var engagerade i alumnverksamhet att de skulle kunna tänka sig att delta om de erbjöds vidareutbildning i ekonomiska ämnen³⁶. Det verkar alltså finnas en koppling mellan vad lärosätena erbjuder och studenternas intresse för kontakt med sitt gamla lärosäte.

När det gäller uppföljning av dem som studerat ekonomi finns det ett tydligt exempel. Det är den tidigare nämnda uppföljning som görs i samarbete mellan fackförbundet Civilekonomerna samt universitet och högskolor. Med hjälp av denna undersökning har man under ett antal år följt upp de studenter som har tagit ut en akademisk examen med ekonomisk inriktning. Enkätundersökningen genomförs tre år efter examen. Alla lärosäten utom ett av dem som kan utfärda examen från ekonomiprogrammet deltar i undersökningen. Den genomförs så att varje universitet och högskola lokalt ansvarar för att få in svar från sina f.d. studenter, medan bearbetningen av svaren görs centralt. Svarsfrekvensen varierar mellan de olika lärosätena och

36. Civilekonomer i arbetslivet 2005, Civilekonomerna.

var i den senaste undersökningen mellan ca 47 och 84 procent, med undantag för ett lärosäte där frekvensen var ca 24 procent³⁷.

Civilekonomernas undersökning ger information om de svarandes utbildning, etableringsgrad och etableringshastighet på arbetsmarknaden, vilka branscher de arbetar inom, var de befinner sig geografiskt, på vilket sätt de fick arbete och hur lönebildningen ser ut. Förutom ett par frågor om nyttan av utbildningen och dess relevans i förhållande till de arbetsuppgifter de f.d. studenterna nu har, saknas i stort sett kvalitativa uppgifter, t.ex. om vilka kompetenser och kunskaper som utbildningen givit.

Redovisningen av enkätsvaren sker gemensamt för alla lärosäten i en rapport från Civilekonomerna. Därutöver gör vissa lärosäten egna bearbetningar av sitt material. Exempel på detta har vi funnit vid Uppsala universitet, där man vid flera tillfällen publicerat data om det egna lärosätet³⁸. Trots att endast ett par frågor kan kopplas till utbildningen som sådan har man kunnat få fram vissa data om utbildningen som bör fungera väl som diskussionsunderlag vid institutionen. Som vi påpekade inledningsvis är det urval lärosäten som vi mött begränsat, vilket betyder att motsvarande bearbetningar kan ha gjorts också på andra håll.

Att använda studenternas synpunkter på sin utbildning är ett av flera sätt, vid sidan av kontakter med arbetsgivare, fortbildning av personalen m.m. för lärosätena att utveckla utbildningen. Enligt vår bedömning är den form och uppläggning som den nämnda uppföljningen av utexaminerade ekonomerna har, ett gott exempel på hur arbetet med denna typ av uppföljningar kan genomföras. Den behöver dock vidareutvecklas för att bättre täcka in just aspekter på utbildningen och dess innehåll. En breddning av enkäten så att den tar upp även denna typ av frågor skulle kunna göra den betydligt mer användbar för lärosätena.

Övriga studentuppföljningar

Förutom lärosätenas deltagande i Civilekonomernas undersökning görs det få lokala studentuppföljningar av dem som studerat ekonomprogram. I våra samtal redovisas, vid sidan av Civilekonomernas undersökning, det tydligaste exemplet av Handelshögskolan i Stockholm. Där görs en egen årlig enkätundersökning bland dem som avlagt magisterexamen ett år tidigare. Resultatet publiceras i form av skolans s.k. Placement Report. I denna redovisas främst vägen från utbildning till arbete, var man arbetar och vilken lön man har. Liksom i Civilekonomernas undersökning saknas kvalitativa frågor om utbildningen, t.ex. vilka kompetenser och kunskaper den givit. Publiceringen av Placement Report förefaller att främst vara en del i skolans marknadsföring.

37. Civilekonomerna i arbetslivet 2005.

38. Se t.ex. Uppsalaekonomerna i arbetslivet 2002, studenter utexaminerade 1999, Occasional papers 2003/3, Företagsekonomiska institutionen.

Att tidigare studenter faktiskt har synpunkter på sin utbildning kan man utläsa bl.a. av den s.k. Akademikerbarometer som fackförbundet SACO publicerar. I den nyligen genomförda enkätundersökning som ligger till grund för rapporten ställdes frågan³⁹:

”Tycker du att de utbildningar som finns idag vid svenska universitet och högskolor på ett bra sätt verkar för att förbereda studenterna för en produktiv insats i arbetslivet?”

Av svaren framgår att bland yngre akademiker – under 30 år – är det så många som 20 procent som svarar ”Nej, knappast” eller ”Nej, inte alls”. Om svaren är ett ställningstagande till den egna utbildningen, vilket det finns anledning att tro, så har dessa nyligen examinerade sannolikt synpunkter som vore väl värda att ta tillvara!

39. Akademikerbarometer 1-2005, SACO, maj 2005.

Avslutande kommentarer

De fakta, prognoser och bedömningar som presenteras i denna rapport ger, tillsammans med de samtal vi fört med olika intressenter, kunskap om den aktuella situationen på arbetsmarknaden för högskoleutbildade ekonomer. Rapporten ger också visst underlag för att dra slutsatser om framtiden. Att dra sådana slutsatser är inte Högskoleverkets uppgift utan åvilas regeringen, lärosätena och i slutändan de blivande studenterna som ska välja utbildning. Vi vill dock avsluta med några kommentarer om det vår utredning har visat.

Vid Högskoleverkets utvärdering av ämnet företagsekonomi påpekades flera brister⁴⁰. Det låga antalet forskarstuderande framhölls som ett allvarligt problem. Detta kan komma att leda till att inte ens lärosätenas behov av disputerade lärare kan täckas. Därmed kommer troligen den låga lärartätheten att bestå, ett kvalitetsproblem som Högskoleverket pekade på. En oroande effekt var att knappast några studenter gavs möjlighet att skriva uppsats enskilt. Trots de problem som utvärderingen pekade på har de arbetsgivare vi nu mött överlag varit nöjda med hur ekonomutbildningen är upplagd och med de kunskaper som studenterna skaffar sig.

Kontakter mellan lärosätena och arbetslivet är generellt sett viktiga för utvecklingen av den högre utbildningen. Vårt intryck av samtal vi haft är dels att dessa kontakter är färre än man skulle önska, dels att de kontakter som ändå finns kanske inte tas tillvara på bästa sätt. Eftersom kontakterna i mångt och mycket sker via enskilda lärare, ser vi en risk att informationen blir mer av enskildheter än något som används på ett effektivt sätt i arbetet med utveckling av utbildningen.

I avsnittet om uppföljning av tidigare studenter framhöll vi att uppföljningar är viktiga källor till kunskap om hur utbildningen ska kunna utvecklas. Högskoleverkets allmänna intryck är att lärosätena gör för lite på detta område. Vår undersökning gäller utbildning av ekonomer, men tidigare undersökningar som Högskoleverket gjort visar att situationen är densamma inom andra utbildningsområden. Också i ett internationellt perspektiv är de svenska insatserna på detta område mycket blygsamma⁴¹. Även Högskoleverkets styrelse ser bristen på studentuppföljningar som allvarlig. Det har nyligen föranlett en särskild skrivelse till regeringen med förslag om att lärosätena ska åläggas att regelbundet genomföra sådana undersökningar⁴².

Av vår redovisning framgår att studenterna önskar mer samverkan med arbetslivet, inte minst i form av praktik. I detta sammanhang kan det vara

40. Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R.

41. Högskola och arbetsmarknad i England, Finland och Frankrike, Högskoleverkets rapportserie 2005:8 R.

42. Beslut i Högskoleverkets styrelse 2006-02-08, reg.nr. 69-570-06.

skäl att referera ytterligare en av de punkter som experterna i utvärderingen framförde. Man pekade på risken att "... viss företagsekonomisk forskning blir näringslivsstyrd då utbytet mellan akademi och företag är av en omfattande karaktär. På samma sätt kan studenter användas som gratiskonsulter som bistår företagen mer än vad som är förenligt med utbildningens mål." De olika synpunkterna och önskemålen antyder att samverkan mellan arbetsliv och lärosäten i utbildningen kräver en noggrann avvägning.

När det gäller ekonomutbildningens volym så styrs den av ett flertal faktorer, varav några har berörts i vår genomgång. En som inte har nämnts tidigare är att utbildningen är förhållandevis enkel att utöka, åtminstone på papperet. Detta har möjliggjorts av regeringen och utnyttjats av vissa av lärosätenas ledningar när platser inom andra sektorer inte har kunnat fyllas. Tydligaste exemplet är de tekniska och naturvetenskapliga sektorerna. I budgetpropositionen 2000 fick lärosätena möjlighet att överföra platser från dessa sektorer till bl.a. ekonomutbildningen. Detta bidrog till den kraftiga expansionen av utbildningsplatser.

Det finns också anledning att återknyta till den formulering i det gemensamma regleringsbrevet som vi citerade inledningsvis. Genom det stora utbudet av platser inom ekonomutbildningen möter lärosätena i hög grad studenternas efterfrågan, även om söktrycket fortfarande är stort på flera lärosäten. Samtidigt tillgodoser man arbetsmarknadens behov genom att examinera tillräckligt många ekonomer, även om dessa enligt vissa bedömare totalt sett är för många. Man agerar också i enlighet med de ekonomiska incitament och andra styrformer som finns när man anordnar ett stort antal platser. För närvarande verkar alltså lärosätena klara balansgången, men det ökande överskott av ekonomer som SCB:s prognoser pekar på kan komma att ändra bilden. Högskoleverket har också tidigare förordat att, beroende på det förväntade överskottet, examensmål ska sättas för ekonomer⁴³.

Med tanke på den omvittnat goda tillgången på arbetskraft hade man kanske kunnat förvänta sig ännu högre arbetslöshet än den som vi redovisat. Att den trots allt inte är högre finns det flera tänkbara förklaringar till. En sådan är att många examinerade, p.g.a. den dåliga arbetsmarknaden, väljer att läsa vidare även efter att de tagit ut sin ekonomexamen. Juseks uppföljning av de nyexaminerade i deras medlemsgrupper våren 2005 visar att andelen som väljer att läsa vidare var 8 procent⁴⁴. Det innebar en fördubbling jämfört med året innan. En annan förklaring kan vara att ekonomer tack vare sin breda utbildning relativt lätt kan ta också arbeten som inte är helt i nivå och i linje med det man i önskar. SCB:s statistik visar t.ex. att många högskoleutbildade ekonomer arbetar inom yrken där det egentligen hade varit tillräckligt med en kortare utbildning⁴⁵. Cirka 13 procent av de kvinnliga ekonomerna har ar-

43. Arbetsmarknad och högskoleutbildning 2004, Högskoleverkets rapportserie 2004:36 R.

44. Arbetsmarknaden för civilekonomer, Jusek, oktober 2005.

45. Trender och prognoser 2005, SCB.

beten där kravet egentligen är högst gymnasiekompetens medan motsvarande siffra för männen är 7 procent.

Att tillgången på högskoleutbildade ekonomer är, och under överskådlig tid kommer att vara, god eller mycket god verkar alla bedömare vara överens om. De flesta är också överens om att det finns tecken på en ljusning på arbetsmarknaden just nu, men det är viktigt att komma ihåg att denna ljusning startar från ett dystert läge. Ljusningen gäller för övrigt främst ekonomer med arbetslivserfarenhet. En positiv faktor som pekas ut i sammanhanget är behovet av ökad ekonomisk kompetens i såväl näringsliv som offentlig förvaltning. Det bör dock betonas att antalet högskoleutbildade ekonomerna som är sysselsatta inom offentlig sektor är förhållandevis litet.

Avslutningsvis vill vi återknyta till de bedömningar av den framtida arbetsmarknaden som vi redovisat. Den mest långsiktiga bedömningen av ekonomernas arbetsmarknad står SCB:s prognosinstitut för med publikation *Trender och prognoser*⁴⁶. Detta material har bearbetats av Högskoleverket och presenterats i form av planeringsunderlag för lärosätenas arbete med dimensionering av utbildningar⁴⁷. I dessa prognoser – som bör få stor tyngd när en samlad bild ska tecknas – förutspår man ett kraftigt överskott på högskoleutbildade ekonomer under perioden t.o.m. år 2020. Visserligen kommer efterfrågan att öka stadigt, men tillgången kommer att öka snabbare. Slutintrycket när det gäller de högskoleutbildade ekonomerna blir alltså att vi kommer att se ett ökande överskott av arbetskraft.

46. *Trender och prognoser 2005*, SCB.

47. *Högskoleutbildningarnas dimensionering. Ett planeringsunderlag inför läsåret 2006/07*. Högskoleverkets rapportserie 2006:6 R.

Bilaga I: Samtalspartner

Vi har mött följande organisationer och personer:

Utbildningsanordnare:

- **Handelshögskolan i Stockholm** – Lars Burstedt, högskoledirektör och Karl-Olof Hammarkvist, ansvarig för grundutbildningen
- **Mälardalens högskola** – Kjell Gustavsson, ansvarig för ekonomiprogrammet och Ulla Pettersson, bitr. prefekt, Ekonomihögskolan
- **Stockholms universitet** – Harry Flam, prefekt, företagsekonomiska institutionen samt Ingemar Larsson, bitr. förvaltningschef och Annika Åkerblom, kanslichef på samhällsvetarkansliet
- **Uppsala universitet** – Leena Avotie, studierektor för grundutbildningen i företagsekonomi och Ingemund Hägg, professor emeritus i företagsekonomi
- **Örebro universitet** – Sven Helin, studierektor företagsekonomi, Peter Langlott, ansvarig för distansutbildning i företagsekonomi, Ulf Luthman, studierektor nationalekonomi och Henrik Strandahl, studievägledare, institutionen för ekonomi, informatik och statistik

Företag och andra representanter för arbetsgivare:

- **ABB** – Lillebil Asplund, Recruitment Consultant och Margareta Braun, Manager Staffing, HR Center
- **Manpower** – Per Åström, Recruitment Director, Manpower Professional
- **Nordea** – Eva Borgström Carrick, Head of Human Resources, Nordea Retail och Carolina Åberg, Nordic HR Partner, Nordea AM&L
- **Skatteverket** – Ewa Bergström, Personalstrateg och Halvar Myr, chefsutvecklare, huvudkontoret
- **Öhrlings Price Waterhouse Coopers** – Åke Danielsson, Auktoriserad revisor och Annica Eklund, Manager Student Relations huvudkontoret
- **Örebro kommun** – Leif R. Eriksson, ekonomichef

Fackliga organisationer:

- **Civilekonomerna** – Alexander Beck, utredningschef
- **Jusek** – Göran Boldt, ansvarig för arbetsmarknads- och utbildningsfrågor
- **Sveriges socionomers riksförbund (SSR)** – Bernt Jakobson, ansvarig för yrkesfrågor som rör ekonomer

Studenter:

- Studenter på ekonomprogrammet vid Örebro universitetet (7 personer)

- Studenter på ekonomutbildningar vid Stockholms universitet
(6 personer)
- **Sveriges ekonomföreningars riksorganisation (SERO)** – Christina Raileanu, vice ordförande

Bilaga 2: Uttag av "dubbla" examina

Uttag av "dubbla" examina i företags- resp. nationalekonomi, läsåren 2000/01–2004/05

Läsår	Examen	2001/02										2002/03										2003/04										2004/05										examina i kategorin resp. läsar
		K-FEK	K-NEK	M-FEK	M-NEK	K-FEK	K-NEK	M-FEK	M-NEK	K-FEK	K-NEK	M-FEK	M-NEK	K-FEK	K-NEK	M-FEK	M-NEK	K-FEK	K-NEK	M-FEK	M-NEK	K-FEK	K-NEK	M-FEK	M-NEK	K-FEK	K-NEK	M-FEK	M-NEK													
00/01	K-FEK	XXX	5	146	5	XXX	0	XXX	0	113	1	XXX	0	48	0	XXX	1	23	0	XXX	0	XXX	0	14	1	1672																
	K-NEK	XXX	6	5	1	XXX	2	13	0	XXX	0	7	0	XXX	0	3	1	XXX	0	1	XXX	0	0	1	146																	
	M-FEK	XXX	1	3	1	XXX	0	0	1	XXX	0	0	1	XXX	0	2	1	XXX	0	2	1	XXX	0	1	2017																	
	M-NEK	XXX	0	0	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	XXX	0	0	0	195																	
01/02	K-FEK	XXX	1	188	6	XXX	1	154	0	XXX	0	43	0	XXX	0	22	0	XXX	0	22	0	XXX	0	0	1887																	
	K-NEK	XXX	4	6	1	XXX	1	18	0	XXX	0	5	0	XXX	0	3	154	XXX	0	0	XXX	0	0	3	154																	
	M-FEK	XXX	2	3	1	XXX	0	2	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	2	0	XXX	0	0	0	0	0	2187																	
	M-NEK	XXX	0	0	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	0	0	XXX	0	0	0	0	0	237																	
02/03	K-FEK	XXX	5	221	8	XXX	4	182	0	XXX	1	73	1	XXX	0	XXX	1	73	1	XXX	0	0	0	0	2124																	
	K-NEK	XXX	13	19	2	XXX	3	13	0	XXX	1	6	175	XXX	0	0	0	XXX	0	0	XXX	0	0	0	175																	
	M-FEK	XXX	0	3	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	2408	XXX	0	0	0	XXX	0	0	XXX	0	0	0	2408																	
	M-NEK	XXX	0	0	0	XXX	0	0	0	XXX	0	0	253	XXX	0	0	0	XXX	0	0	XXX	0	0	0	253																	
03/04	K-FEK	XXX	7	280	6	XXX	1	213	2	XXX	1	213	2385	XXX	7	280	6	XXX	1	213	2	XXX	2	2385																		
	K-NEK	XXX	12	15	1	XXX	2	24	236	XXX	12	15	1	XXX	2	24	236	XXX	12	15	1	XXX	2	236																		
	M-FEK	XXX	0	2	4	XXX	1	2812	285	XXX	0	2	4	XXX	1	2812	285	XXX	0	2	4	XXX	1	2812																		
	M-NEK	XXX	2	0	3	XXX	3	12	285	XXX	2	0	3	XXX	3	12	285	XXX	2	0	3	XXX	3	12																		
04/05	K-FEK	XXX	6	247	12	2532	225	2955	312	XXX	6	247	12	2532	XXX	6	247	12	2532	XXX	6	247	12	2532																		
	K-NEK	XXX	19	28	4	2955	312	XXX	19	28	4	2955	312	XXX	19	28	4	2955	312	XXX	19	28	4	2955																		
	M-FEK	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4																	
	M-NEK	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4	XXX	4																	

Källa: Högskoleregistret och SCB

